

mellem mestre og svende. Også forfatterens redegørelse for svendestandens komplekse sociale komposition samt den grundige kulegravning af de strejkende svendes forhold bringer væsentligt nyt.

Til grund for bogen ligger et utroligt stort og mangeartet kildemateriale fra såvel central- og lokaladministrationens som tømrer- og murerlaugenes egne arkiver. Forfatterens forskningsmæssige styrke ligger da også oplagt indenfor arkivheuristikken, hvor hun med den gamle arkivars næse for, hvor de gode kilder ligger gemt, har formået at fremdrage materiale, som siden hen med udbytte vil kunne udnyttes af andre historikere med interesse for Københavns historie i 1700-årenes sidste halvdel.

Forfatteren har til gengæld haft vanskeligt ved at få det store og mangeartede stof til at føje sig under pennen. Med en omskrivning af en gammel aforisme kan man sige, at hun har haft svært ved at se de store sammenhænge for bare kilder. Det har gjort bogen noget uoverskuelig og til tider ret svært tilgængelig. Hertil kommer, at bogen sine steder virker noget ufærdig. Lad mig her blot nævne de talrige fejl og mangler i noterne, de ofte unødigt kluntede overskrifter og de mange eksempler på manglende transskription af foreløbige stikord i manuskriptet til egentlig tekst. Det er synd for en bog, der ellers er kendetegnet ved en meget stor arbejdsindsats.

Afslutningsvis skal jeg anke over den enstrengede og anakronistiske tolkning af den store tømrerstrejke som slet og ret en lønkonflikt mellem arbejdere og arbejdsgivere. Der kan her være grund til at minde om E. P. Thompsons påpegning af, at historikere alt for ofte gør sig skyldig i en voldsom økonomisk reduktionisme, som tilsidesætter kompleksiteten af motiver, adfærd og funktion bag de fortidige hændelser. Det er en karakteristik, der også rammer Edit Rasmussen, idet hun behandler strejken ud fra en moderne konfliktforståelse, som næppe uden videre kan overføres på forholdene i 1794. Her kunne man ønske sig, at forfatteren havde forsøgt at se strejken i sammenhæng med reformperiodens talrige andre konflikter og så i øvrigt havde medreflekteret resultater fra den omfattende internationale forskning i urban uro.

Alle disse indvendinger skal imidlertid ikke skjule, at bogen kan blive et yderst nyttigt hjælpemiddel for den, der vil fordybe sig i Københavns sociale og økonomiske historie. Den, der imidlertid blot vil vide noget om håndværksforhold i almindelighed, vil få bedre besked andre steder.

Thomas Bloch Ravn

SIGNILD VALLGÅRDA: Sjukhus och fattigpolitik. Ett bidrag till de danska sjukhusens historia 1750-1880. Institut for social medicin, Københavns Universitet, publ. 17. Kbh., FADL's forlag, 1985. 141 s. 129,75 kr.

Medicinens sociala historia ägnas idag allt större uppmärksamhet. Det innebär att de inomvetenskapliga teorierna inte självklart står i fokus, utan mera problemområden som vårdideologier och vårdens praktiska utformning, attityder till hälsa, sjukdom och död, relationer mellan skolmedicin och alternativ medicin, eller mellan patienter och läkare. Det innebär kort sagt att man belyser medicinens insatser i relation till den sjuka människan mera än till vetenskapen. I bästa fall medför sådana perspektiv en värdefull omprövning av välkända

positioner. Det gäller t.ex. folkmedicinens ställning, antagandet att den offentliga sjukvården i första hand har styrts av humanitära motiv, eller det ofta upprepade påståendet att den tidiga sjukhusvården snarare skadade än gagnade patienten (en mytbildning som för övrigt grundlades redan på 1700-talet). Bl.a. visar just Vallgård att mortaliteten på de danska sjukhusen under den undersökta perioden inte var högre än 5-10 procent. Lika värdefullt är att socialmedicinska perspektiv tillåter djärvare utblickar, större grepp än den traditionella medicinhistoriens ofta närsynta och positivistiska framställningar och centrerings till enskilda insatser eller personer. (Ett lysande undantag utgör här Henry Sigerist och hans skola).

Vallgårdas studie exemplifierar flera av dessa goda egenskaper. Hon vill se de danska sjukhusens framväxt och utvecklingshistoria som en exponent för grundläggande materiella och ideologiska samhällsförändringar och lägga tyngdpunkten på klassintressen som avgörande styrfaktorer. Hon väcker därvid en rad viktiga frågor. I Sverige spelade t.ex. ekonomiska och befolkningspolitiska argument en central roll för samma snabba utbyggnad av sjukhusen fr.o.m. 1700-talets andra hälft. Med sympatisk tydlighet redogör Vallgård för sina mål och utgångspunkter, men också för svårigheterna att finna entydiga samband. Och visst är problemen stora. Det framgår inte minst av det inledande avsnittet som rör sig med allt för trubbiga instrument för att bli riktigt meningsfull som historisk analys. Förf. placerar in sjukhusens utveckling i ett grundschema uppbyggt av övergången från feodalt agrarsamhälle till kapitalistiskt industrisamhälle, då feodalismens patriarkaliska ansvar för sina undersåtar ersattes av en profitthungrig kapitalistklass' behov av friska och disciplinerade arbetskadror. De fattiga, sjuka och genom urbaniseringen anonymiserade arbetarna fann sig utlämnade åt ett iskallt kapitalistiskt system som i sjukhusen såg maktinstitutioner för att snabbast möjligt slussa tillbaka arbetskraft till fabrikenas maskiner. En sådan förklaringsmodell blir förenklad. För det första sker denna övergång mellan feodalism och kapitalism så gradvis och med så många mellanformer att den blir alltför svårhanterlig som arbetsredskap. Modellen rymmer heller inte den typ av centralmakt som i nationalekonomiskt intresse lade betydligt närmare cost-benefit-aspekter på den medicinska vården än vad den nya kapitalistklassen skulle göra. Exempel är merkantilismens extremt rationaliserade människopolitik i England under 1600-talets andra hälft, och i Sverige hundra år senare; likaså de tyska furstestaternas stränga medicinska kontrollpolitik som drevs till sin spets med 1800-talets s.k. Medizinische Polizei.

En annan viktig fråga som Vallgård berör är sambandet mellan sjukvårdens utformning och skilda medicinska grundpositioner. Så urskiljer hon vid 1800-talets början en konflikt mellan en strikt naturvetenskapligt baserad medicin och en mera intuitiv och individualistiskt orienterad »helhetsmedicin«. Den konflikten, påpekar hon, är igenkännelig i dagens sjukvårdsdebatt och kritik. Det har ofta påtalats att de viktiga kliniska och statistiska studier som möjliggjordes genom sjukhusens framväxt samtidigt ryckte ut människan ur hennes sociala miljö, anonymiserade henne och fjärmade medicinen från individen och det rädda människohjärtat bakom själva symtomen. Detta är högrelevanta frågor som bidrar till att dechiffrera de ideologiska förutsättningarna för den vård vi har idag.

Vallgårdas bok snuddar med andra ord vid en rad centrala frågor. Den rör sig över en lång tidsperiod präglad av stora strukturomvandlingar, den analyserar

breda samband och diskuterar de motiv som styr den skenbart självklara handlingen. Samtidigt sätter den människans intresse i centrum. Det är just en sådan medicinhistoria vi behöver.

Karin Johannisson

ERIK LÖNNROTH: Den stora rollen. Kung Gustaf III spelad av honom själv. Svenska Akademien 200 år. Stockholm, Norstedts, 1986. 282 s. Ill.

Blandt danske historikere er Erik Lönnroth især kendt for sine arbejder om Kalmarunionen. Så meget mere grund er der derfor til i dette tidsskrift at gøre opmærksom på hans seneste store arbejde om en af de mest kontroversielle svenske kongeskikkelser: Gustav den Tredie, udsendt i forbindelse med 200-året for kongens grundlæggelse af Det svenske Akademi.

1700-tallets svenske historie er en grundigt udforsket periode, ikke mindst på det politiske og sociale område. En lang række svenske forskere har da også behandlet enevoldsmonarken inden for rammerne af deres specielle undersøgelsesfelter. En egentlig Gustav den Tredie-biografi foreligger derimod ikke. Hvad der foreligger, er alene skitser til en biografi: Stavenows og Schücks fra 1901 og 1904, med en kritisk holdning til tyrannen på tronen, og Beth Hennings' fra 1957, der skildrer Bellmanns milde monark på Haga, den glansfulde hovedperson i en kulturel blomstringstid.

Bogens baggrund skal søges i en detailundersøgelse af kongens krigspolitik 1787-88 – en undersøgelse, som i sin søgen efter at forstå det komplicerede politiske spil har udviklet sig til det foreliggende forsøg på at trænge ind på livet af en skikkelse, som samtiden såvel som eftertiden har betragtet som en gåde. En udvikling, med andre ord, fra den afgrænsede undersøgelse, som enhver kompetent historiker bør være i stand til at gennemføre, til fagets nok vanskeligste opgave: biografien. Vanskeligheden har på den anden side ikke ligget i mangel på materiale. Uoverskueligt mange mennesker var i kontakt med kongen gennem hans 21-årige regeringsperiode, og de har efterladt sig en uoverskuelig række iagttagelser og tolkninger af kongens udsagn og handlinger. Vanskeligheden har ligget i at trænge igennem dette stærkt personligt farvede materiale ind til Gustav den Tredie selv. Metoden, Erik Lönnroth har valgt, er tilsyneladende enkel. »Den, som kan säga något nytt om Gustaf III är först och sist han själv«. Det vil sige: hans egne breve og handlinger, samt rapportørers umiddelbare rapporter om, hvad kongen over for dem sagde og gjorde. Også hér er materialet dog meget stort, og Erik Lönnroth har derfor udvalgt, hvad der efter hans mening var det væsentligste for Gustav den Tredie i hans kongerolle: regeringsudøvelsen, storpolitik og krig. Et valg, der har indebåret, at hovedvægten i biografien er kommet til at ligge inden for de sidste fem regeringsår. Endelig afstår Erik Lönnroth udtrykkeligt fra at optræde som amatør-psykiater og dybdepsykolog, og koncentrerer sig i stedet om at finde et mønster i kongens adfærd – ud fra hans egne udtalelser og handlinger.

Valg af denne art vil formentlig kunne levere ammunition til en metodisk-teoretisk syvårskrig. Som bogen foreligger, må resultatet kort karakteriseres med paradokset: It can't be done. But here it is! Det kan med en så tilsyneladende enkel metode lade sig gøre at fremlægge en persontolkning, der er ny, konsistent og plausibel. I bemærkelsesværdig grad har Erik Lönnroth formået at holde den